

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԻՆ ԶԵՄԵԳԻՐՅՑ Ս. ՆՅԵՆԻ ՎՐԵՇՈՒՑ Ի ՍԵԲԸՍՏԻՑ

(Ըստ՝ Հայութիւնի)

9.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

?

ԹՈՒՂԹ.Ք. 252 (Էջ 504): - ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 15×11.6 : - ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին: - ՏՈՂ.Ք. 17: - ՆԻՒԹ. ԹՈՒՂԹ: - ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտ: - ՄԱԳԱ-
ՀԱԹԵԱՅ ՊԱՅՄԱՆԱԿ՝ առջև կայ թերթ մը: - ՀԱՆ-
ԴԱՄԱՆՔ՝ բաւական լւա: - ԳԻՐ՝ բոլորազիթ: - ԶԱՐ-
ԴԱԳԻԹ.Ք. միջակ: - ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ: - ԳՐԻՉ
ՊԻԵՐՈՒ Սարկաւագ: - ՏԵՂ.Ք. Ս. ՀՐԵՇՈԱԿԱՎԱԾՄԻ
Վանք: - ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ էջ 504:

Մատեանս է Սահմանադրություն:

10.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

?

ԹՈՒՂԹ.Ք. 248: - ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 13×9.6 : -
ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին: - ՏՈՂ.Ք. 19: - ՆԻՒԹ. ԹՈՒՂԹ: -
ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտ: - ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէց պա-
հուած: - ԳԻՐ՝ բոլորազիթ: - ԼՈՒՍԱՆՑԱԶՈՐԴԻՔ ան-
նշան: - ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անձանօթ: - ԳՐԻՉ անձանօթ: -
ՏԵՂ.Ք. անյայտ: - ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չկան: -
ՏԵՂԿԱԿՈՒԹԻՒՆՔ՝ Սեփականութիւն Ս. Նշանի:

Մատեանս է Սահմանադրություն:

11.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

?

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 16×11.6 : - ՆԻՒԹ. ԹՈՒՂԹ: -
ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտ: - ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ՝ բոլորազիթ
Բայրայուած: - ԳԻՐ՝ նօտրազիթ: - ԺԱՄԱՆԱԿ՝ չէ
Պուած: - ԳԻՐԴ անձանօթ: - ՏԵՂ.Ք. անձանօթ: -
ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չունի: - ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ՝
Սեփականութիւն Ս. Նշանի:

Մատեանս է Սահմանադրություն: (Գիր-
Չառ քայլայուած ըլլալու մանրամասն ցուցա-
կագրուած չէ):

12.

ԱԿԵՏԱՐԱՆ

 $\text{Ո.Ծ} = 1201$.

ԹՈՒՂԹ.Ք. էջ 609: - ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 13×8 : -
ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկան: - ՏՈՂ.Ք. 19: - ՆԻՒԹ. ԹՈՒՂԹ: -
ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտ: - ՄԱՐԴԱԿԱԹԵԱՅ պահ-
ՊԱՍԱԿ՝ ունեցած է բայց ապա հանուած: - ՀԱՆԴԱ-
ՄԱՆՔ՝ խնամաւթիւնն ապուած: - ԳԻՐ՝ բոլորազիթ
ՀԱՆԴԱԿ: - ԶԱՐԴԱԳԻԹ.Ք. պարզ: - ԽՈՐԱԳԻՐ.Ք

կարմրագիր: - ԿԻՍԱԱՆՈՐԱՆՔ կան չորս Աւետարան-
ներու սկզբը: - ԼԱԽԱՑԱԶԱՐԴԻՔ պարզ: - ԺԱՄԱ-
ՆԱԿ 1201: - ԳՐԻՉ կազար վրա: - ԺԱՂԿՈՂ ԵՒ ԿԱԶ-
ՄՈՂ անձանօթ: - ՏԵՂ.Ք. Ս. ԳԻՐԱԳԻՐ վանք ի Դա-
ռանալիս: - ՏԵՂ.Ք. գրիչը: - ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ
տիմ վարը: - ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ Սեփականութիւն
Ս. Նշանի:

Մատեանս է Ա-Ե-Պ-Ա-Ն, ուր դրուած են
Կարգաւ չորս աւետարանները:

ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Բուն գրչէն՝
“ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈւած զ.ք” սուրբ աւետարանն առ.
Քեզ միջնորդ, եւ բարեխաւս ունիմ, ողորմեա ինձ
անպիտան ծառայիս քում Ղաղարու ի քեզ յու-
սացելց եւ եղբաւը մերոյ Աստուածատրոյ եւ ծնաւ-
ղաց մերոյ եւ զարմից եւ ամենայն հաւատացելցոյ
ի քեզ կենդանեաց եւ մեռելոց. ամէն. եւ քեզ
ընդ Հօր եւնու:

Բուն գրչէն՝ “Տէր իմ եւ Աստուած Յիսուս
Քրիստոս զ.ք” սոսուածային գթութիւնդ առ քեզ
բարեխաւս ունիմք եւ զնշմարիտ մարդեղութիւն
քու, եւ զիկրս անհասանելի եւ սոսկալի շարչարա-
նաց քոց եւ զաստուածախաւս եւ զիենսատու
աւետագիր կտակ քու. վասն այսր ամենայնի ողոր-
մեա մեղապարտիս Ղաղարու գրչի՝ ի քեզ յուսա-
ցելց, եւ եղբաւը իմց Աստուածատրոյ, եւ ծնաւ-
ղաց եւ զարմից մերոյ եւ ամենայն հաւատացելոց:
յաց եւ որ կարդաք եւ ընդօրինակեք անմոռաց յի-
շենիլիք:

Բուն գրչէն՝ “ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈւած իմ, զաւ-
րութիւն իմ եւ աւգութիւն, ապկեցուցիչ իմ եւ
Փրկիչ. յսու իմ եւ ապաւէն. զ.քեզ աղաշելց եւ
ի քէն հացցեմ, եւ զ.ք. ինքեան զաստուածախաւս
եւ զաւետաքարոզ կտակ առ քո հեղութիւնդ միջ-
նորդ եւ բարեխաւս ունիմ, ողորմեա եղեկի եւ
բազմամեզ անձին իմց գրչի, եւ ազատեա զիս ի
յանցանաց մեղաց իմոց, եւ զաշմատութիւնն իմ
համարեա ի գրկութիւն ողոյ անպիտանիս: Յիշեա՛
Տէր իմ գթած եւ զեղպայր իմ զԱստուածատուր
աւգնեան եւ գրկեա ի փորձութենէ. նաև ամենից
ողորմեա Տէր եւ քեզ գառք յաւիտեանս”:

Բուն գրչէն՝ “Ղաղարու մեղապարտ գրչի
ողորմեացի Քրիստոս Աստուած, եւ Աստուածատրու-
թիւն հարազարի եւ ամենայն հաւատացելոց:
կենդանեաց եւ մեռելոց:

Բուն գրչէն՝ “Փառք... Յամի վեցհարիւր-
երորդի միսներորդի թուականութեանս Հայոց, ի
դաւառին դարանաղեաց, ի լեւան սրբոյ Լուսաւոր-
չնին մերոյ մեծին Գրիգորի, մերձ ի յայլո սրբուհ-
ւոյն Մանէի, ի սորբե ի խոնարհ, առաջի հան-
գրստարանաց նոցին. յանապատիս որ կոչի սրբոյն
գրիգորի. ընդ հովանես նորին գրեցաւ ամենա-
գով եւ հոչակելի, դիտակատար եւ գերապանծ,
դիտապանց եւ յրինատենչ, լուսայելց եւ աս-
տուածապատում սուրբ աւետարանս... Փառւաւո-
րելով գչամագոյ Երրորդութիւնն այժմ եւ յաւի-
տեանս:

Աբդ այսր աստուածապատում եւ Քրիս-
տուածանդ կտակիս ցանկացաղ եղէ ևս տառա-
պեալ եւ անարժան ողիս Եկեղեցւոյ Ղաղար: Եւ
մեծաւ փափաքանակը եւ սրտաջան յաւիտաւ-

թեամբ, բազում աշխատութեամբ եւ յոքնատանջ երկաւը. քաջահաւատ յուսով եւ Քրիստոսասէր բաղձանաւը, գրեցի զուորբ աւետարանս զայս ի փրկութիւն կենաց ինձ եւ եղբաւր իմց Աստուածաւրոյ. եւ ի լուսաւորութիւն հոգւոց մերոց, գանձ յաւիտենական եւ անկապուտ ճոխութիւն, յիշատակ մեզ եւ ծնաւզաց մերոց եւ ամենայն զարմից. ի պայծառութիւն սրբոյ Եկեղեցւոյ եւ յուրախութիւն Ուխտի մանկանց նազելի զարմից Նոր Սիոնի: Եւ գրեցաւ սա յընտիր եւ յատոյդ աւրինակէ. ամենայն արհեստիւ լի եւ պատարուն. բան եւ անհատ. հրաման եւ ստորատ. միջնակտուր եւ վերնակէտ: Եւ գրեցաւ սա փոքրագոյն հասակաւ, վասն գիւրաբարձիկ լինելոյ ի շրջանապտոյտ եւ ի խոսվասէր ժամանակիս եւ ի դառն դիպող աւուրցա բերմանց: Եւ արդ աղաչեմ զաստուածային դասս քահանացութեանցդ, որը ընթեռնուք եւ լուսաւորիք եւ փարթամանայք անթափելի ճոխութեամբ յոյամ հրաշապայծառ եւ յաստուածային մատենէ յիշեսնջիք ի գերամաբաւր եւ յերկնաթուիչ աղաւթս ձեր առաջի զենլոյն Քրիստոսի զամենամեզ Պատարա գրիչ. եւ զեղայր իմ զԱստուածատուր քահանայ, որ միշտ սպասաւորէ մերում տիկարութեանս, եւ զծնաւզան մեր: Յիշեսնջիք ի Քրիստոս զգիւնական եւ զարդինական վարդապետ մեր զկոստանդ, որ եղեւ մեզ վանատու եւ հանգուցիչ, եւ պատճառ այսմ իրագործութեանս, զոր արժանի արասցէ Քրիստոս ընդ երջանիկ սուրբ վարդապետի վերագաւասել ի խորանսն լուսոյ: Յիշեսնջիք եւ զտէր Յակոբոս եւ զհայր Արիստակէս եւ զՄտեփանս միայնակեաց եւ զթորսա նորին սպասաւոր. զհայր Աստուածատուր եւ զՊապանուն. որոց ողորմացի Քրիստոս Աստուած:

Յիշեսնջիք եւ զվարդապետուն մեր. զԱռաքեալն, զԱսաւատուր, զկարագետն, զՑոլշաննէս ձեր, զՎարդան, զՑուսիկն, եւ զհայրն իմ զՄտրդիս եւ զմայրն իմ Քրիստոսասէր, նա եւ զամենեսեան, որը հոգւով միաբանեալ են ընդ մեզ, զկենդանիս եւ զմեռեալ:

Այլ որ աէրդ ես ամենայնի դու ողորմութեամբ յիշողքս յիշեցելովքն արժանաւորեաքոյին սուրբ արքայութեանդ եւ քեզ փառք ընդ հաւը եւն: Այլ եւ որը ընդգաւրինակէք, աղաչեմ յիշեսնջիք միով Տէր ողորմեայիւ եւ զիմս անուն ի Տէրն յիշատակի:

Բուն գրչէն. “Ի թագաւորութեան մերց աղինս բարեպաշտ արքային լեւոնի, ի նահանգին կիւլեկիոյ:

Տեղիսկոթիւնն. Քրչագիրս մին է մատենագարանիս հնագոյններէն: — Յիշատակարանէն յետոյ գրուած է Աւետարանացոյց ըստ հրամանի գրոց, որ է ցուցակ ընթերցուածոց աւետարանի՝ ի տէրունի աւուրս. գժբախտաբար ծննդ. ճրագալոյցի օրէն մինչեւ նոր կիրակի ժամանակաշրջանինը կայ՝ յաջորդ մասը պատառած ըլլալով:

Քրչագիրս սկիզբի կողմի պահպանակին բովանդակութիւնն է Ազաթանգեղոսէն եւ Կիւրդի լոյզումն ընծայութենէն:

13.

Ա Կ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ոժ = 1201:

ԹՈՒՂԹԹ. 217: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 30×22×6:
— ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսին: — ՏՈՂԹ 24: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ:
— ԿԱԶՄ կաշեպատ փայտ: — ՄԱԿԱՀԱՍԹԱՑԱՑ ՊԱՀԱՑԱԿ սկիզբն ու վերջը մէկ մէկ թիրթ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՑԱՑ ԲԱՐԱՔ քայլայուած, մղրտած: — ԳԻՐ անցման գիր: — ԿԱՌԱՋԱՌԱՑ ըրու աւետարաններուն ատշեւը. պարզ բայց սիրուն: — ԺԱՄԱՆԱՑԿ 1201: — ԳԻՐ Ց ՑՈՒՅԱՆՆԷԿ: ԺԱՂԿՈՂ Սարգիս: — ՏԵՂՄ Ս. Գրիգոր ի Դարանապիս: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՄԵՐ Վարք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ԲՐԵՄ Սերեմ Սեփինականութիւն Ս. Հանիսի:

Մատեանս է՝ Ա-Ե-Պ-Պ-Պ-Ն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. իւրաքանչիւր աւետարանի վերջը կան յիշատակարաններ, որոնք բոլորովին նոյն են թիւ 21 գրչագրի յիշատակարաններուն հետ, հաղիւ մէկ կամ երկու անուսն տարբերութեամբ. վասն զի, ինչպէս վերեւի մանրամանութիւններէն կը հետեւի, երկու գրչագրինները նոյն տեղոյ նոյն ժամանակի եւ նոյն ստացողի կը վերաբերին: 118րդ էջին վրայ միայն կ'երրորդուի հետեւեալը, որ չկայ միւսին մէջ. “Յոյսմ վայրի աղաչեմ յիշեսնջիք զիսաշողբայր որ բազում ուր եցոյց առ մէջ:”

Նոյնպէս 195րդ էջը կայ. “Յայսմ վայրի եկն ծերունի միայնակեացն Մարտիրոս եւ երեր մեզ տաք բաղարջ ի պատճառս սիրոյ, հատուցէ նմա Տէր:”

Էջ 426. “Յովհաննիսի մեղապարտ գրտեղորմեցի Քրիստոս Աստուած, եւ ծնաւզաց իւրոց եւ եղարց եւ համարակէն հաւատացելոց կենդանեաց եւ մեռելոց:” Բուն յիշատակարանը գրեթէ թ. 12 ի բովանդակութիւն ունի, ուստի զանց կ'առնուի:

14.

Ա Կ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ոժ = 1566:

ԹՈՒՂԹԹ. 170: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 28×19×6:
— ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսին: — ՏՈՂԹ 26: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ:
— ՄԱԿԱՀԱՄԵՍԱՑ ՊԱՀԱՑԱՆԱԿ շոմի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՑԱՑ ՊԱԼՈՐԾՈՎԻ վաստած: — ՆԿԱՐ անարժէք: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԺԵ — 1566: — ԳՐԻՉ Գրիգոր երէց: — ԺԱՂԿՈՂ զիշը: — ՏԵՂՄ Յամս զիւլ: — ՏԵՂՄ զիւլը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ էջ 239:

Մատեանս է՝ Ա-Ե-Պ-Պ-Պ-Ն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. էջ 239. բուն գրչէն. “Փառք եղակի անձաւելոց... Արդ ի վերջին աւուրս յետնեալ ժամանակիս, ի թուականութեան Հայոց ՌԺԵ. ի բունակալութեան Սուլթանին եւ կաթողիկոսութեան Տէր Խաչատրան գրութիւն, ի յերկիրն ի Մելտինի ի գիւղն Յամսի ի գուռն սուրբ Փրկչին եւ սուրբ Աստուածածնի եւ սուրբ Սարգսի գրեցաւ սուրբ աւետարանս ձեռամբ

անպիտան հողեկա Գրեթոր երեցիս՝ ի յիշատակ
եւ հաւըն Մզտեխո Փողատին եւ մաւը Խանդուտին
եւ որդւոյն Թորոսին, Մարտիրոսին եւ Եղբարն
Մուղամին եւ կենջն Մանային եւ ինձ անարժան
Գրեթոր զրչե, որ գրեցի եւ ծաղկեցի եւ կաղմեցի
(... բերք ճը պատրաստ լլլլլլ, չը պատրաստ իշտուն
իւ հայ լերէ):

(Հ-Հ-Հ-Հ-Հ-Հ-Հ) Թուրքոս Եղիսաբոս Գոհօնեակեան

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՓՆՏԱԲԻԱԾ ԹՈՒՅԵԿԵՆ ՄԷ

Գալէմքեարեան «Սարգիս Ալքեպ. Սարա-
ֆեան եւ իւր ժամանակը», վերնագրով Հրատա-
րակած էր «Հանդիսիս», մէջ շորք մը յօդուած-
ներ, որոնց առաջնոյն մէջ (1907, էջ 205, 206)
յառաջ բերելէ վերը այն սիսալ թուական-
ները, զորոնք մէկ քանի հայ հեղինակներ նշա-
նակած են յիշեալ Արքեպիսկոպոսին կաթողիկէ
հաւատոյ դաւանութիւնը տալուն համար, և
յարէ «սակայն իմ ձեռքս գտնուած պաշտօ-
նական մէկ թղթոյ համեմատ» Սարգիս Հոռոմայ
եկեղեցւոյ դաւանութիւնը պաշտօնապէս զրով
տուած է 1743ին, երբ Զմիւնիս մէջ երու-
սաղեմայ համար նուերներ կը հաւաքէր:
Հոս յառաջ բերուած թէ տարին է թէ
տեղը շատ ճիշդ են, ինչպէս պիտի տեսնենք,
բայց նման կարեւոր դէպքի մը ուրիշ էական
պարագաներն ալ փափագելի է գիտնալ, ահա
թէ այս մասին ինչ կը տեղեկագրուի P. Clemente
da Terzorio ի զրած Le Missioni del Minor
Cappucini ուսումնասիրութեան գ. հատորի
մէջ (100—103):

Յեցեալ պաշտօնական եւ անկասկածելի
վաւերաթուղթերու կ'ըսէ Տերզorio թէ Սարգիս
հաւատոյ դաւանութիւնը տուած է 1743, Յու-
նուար 29ին Զմիւնիս Յ. Պողիկարպոս եկե-
ղեցւոյ մէջ, հայ-կաթողիկեայ ծխարանի պար-
տադրած ձեւին համեմատ, առաջի կ. Պողացի
(հայազգի) Ստեփանոս կնք լազեր կրօնաւորի եւ
իւերկայութեան ուրիշ հինգ նմանապէս կոդղա-
կեր կրօնաւորներու, որոնցին ի մասնաւորի յի-

շելու է Զմիւնիս Առաքելական փոխանորդը,
P. Girolamo da Peraino:
Սարգիս Արքեպ. նցյ օրն իսկ զրկած էր
ի Հռոմ իտալերէն նամակ մը, զօր արժան է
կարդալ: Հանդիսի մէջ (էջ 206) Հրատարա-
կուած իտալերէն նամակը՝ ուրիշ բան շերեւիր
եթէ ոչ պատասխան անոր գրութեան:
Ահա այս նամակս եւ յարակից հա-
տուածները՝

«Nel 1742 troviamo Superiore a Smirne
il p. Michele da Parigi.

15. Egli è sotto il governo di questo
Superiore che avvenne la celebre conver-
sione di Sergio arcivescovo di Cesarea e
legato del patriarca armeno di Gerusalemme.
Era Sergio uomo insigne per dottrina e
adorno di singolari prerogative. Favorito
da Dio di larghi doni e aiutato dai Missio-
nari, conobbe e dedestò in pari tempo gli
errori armeni, correndo ai Cappuccini, per
abbrechiare la religione cattolica.

Era il giorno 29 gennaio del 1743,
quando Sergio, fermo nel proposito fatto
d'abbandonar lo scisma, tutto raccolto e
raggiante di gioia, s'avviava alla chiesa
di s. Policarpo. L'aspettava il p. Stefano
da Constantinopoli, Missionario Ap. Cappuc-
cino, per riceverna l'apresenza di Gerolamo
Lanza, Vicario Apostolico di Smirne, del
p. Michele da Parigi Superiore, e dei Mis-
sionari Cappuccini Andrea da Buto, Aga-
tangelo e Stefano, l'arcivescovo Sergio, fece
nelle mani del suddetto p. Stefano, la solenne
professione di fede, secondo il rituale armeno
cattolica e venne assolto dall'eresia¹.

16. Di là, lo stesso giorno, Sergio
convertito, scriveva la seguente lettera a
Roma:

«Al più alto di Sinai, Impareggiabile
Benedetto XIV Santissimo Papa elettissimo:
che pienissimamente possiede la somma
Monarchia, e il Primato della Sede della
cattolica chiesa inespugnabile: godendo

¹ In nomine Jesu Christi. Amen.

Anno Domini millesimo septingentesimo qua-
dragisimo tertio, mensis Januarii vigesima nona, co-
ram Rev. mo Patre Hieronimo Lanza a Peraino Vica-
rio Apostolico Smirnae, ac Patribus Michaele Parisino
Superiore huius missionii Capucinorum Smirnen-